

Betekintés egy valaha volt vidéki zsidó hitközség jegyzőkönyvébe

A szarvasi pinkász

Könyvtárunk kéziratos állományában nem csupán vallási vagy irodalmi szövegeket őrzünk: kisebb részben olyan dokumentumok is megtalálhatók nálunk, amelyek levéltári forrásként is használhatók. Személyes levelezések, naplók, kinevezési okirat – mind változatos módokon kerültek be könyvtárunk állományába. Az ilyen típusú írásos emlékek fontos kategóriáját alkotják a zsidó hitközségi jegyzőkönyvek, a pinkászok. A pinkász (פנקס) héber szó eredetileg „jegyzetfüzetet” jelentett, ám később kifejezetten a helyi közösségek és regionális tanácsok kéziratos jegyzőkönyveit jelölő gyűjtőfogalommmá vált. Mielőtt a polgári anyakönyvezés gyakorlata megjelent volna, a hitközségek pinkászokban vezettek regisztert a körülmételésen átesett csecsemőkről és az elhunytakról. Külön pinkászt vezettek az adományozókról, az adófizetésről és a vallási bíróság (bét din) elé kerülő esetekről is. A pinkászok a zsidó önkormányzatiság relikviái: belőlük megismerhetjük, hogyan szerveződött a 16–19. századi európai zsidóság társadalmi, gazdasági és családi élete.

A szarvasi zsidó hitközség

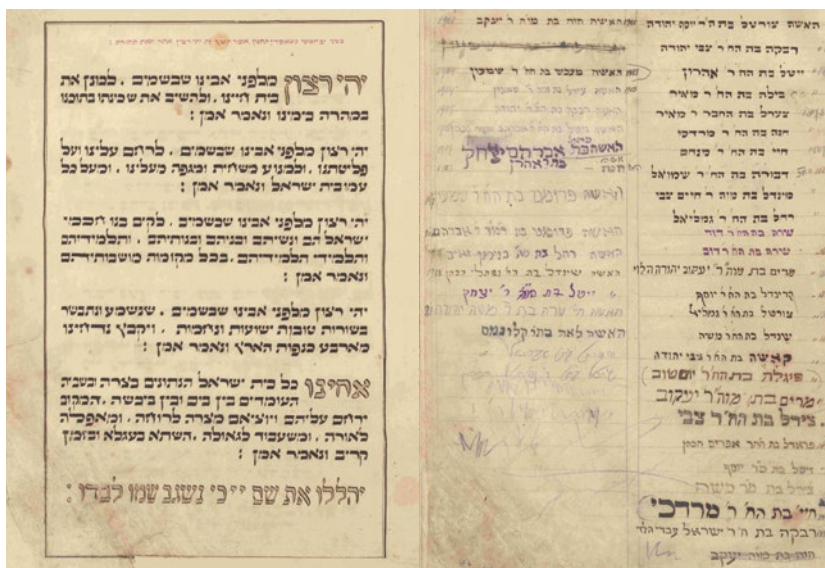
A Békés megyei településre az 1830–40-es években kezdett jelentősebb számú zsidó lakosság betelepülni. Első helyi intézményüket 1839-ben alapították: a beteglátogatással és a halottak eltemetésével foglalkozó Hevra Kadisát (magyarul: Szentegylet). Ennek létrehozása megelőzte a hitközség hivatalos megalakulását, ami nem véletlen. A zsidó vallási hagyomány szerint egyetlen közösség sem működhet Hevra Kadisa vagy rituális fürdő (mikve) nélkül. A kívülállók számára látványosabb, ám vallásjogilag nem feltétlenül szükséges projekt, a zsinagóga felépítése később következett: a szarvasiak 1856-ban építtettek saját zsinagógát.

Az 1920-as években élt a legnagyobb lélekszámú zsidó közösség a településen. Ekkorra megtörtént a hazai zsidóság valláspártokra szakadása, így ebben az időszakban már külön neológ és ortodox közösség

is működött Szarvason. A neológ rabbik sorában fontos alak volt a kiváló hitszónokként számontartott dr. Friedmann Hillél. A szarvasi főrabbi irodalmi és közéleti publicisztikái az Egyenlőségben jelentek meg, és önálló kötet is napvilágot látott válogatott prédikációiból: *A numerus clausus árnyékában* (Szarvas, Müller Nyomda, 1926).

A vészkorszak a szarvasi zsidó közösséget szétrombolta. 1944-ben porig égették a zsinagógát, a zsidó lakosságot deportálták. A háború után visszatérők közül sokan a kivándorlást választották, így a zsidó élet lényegében megszűnt a településen.

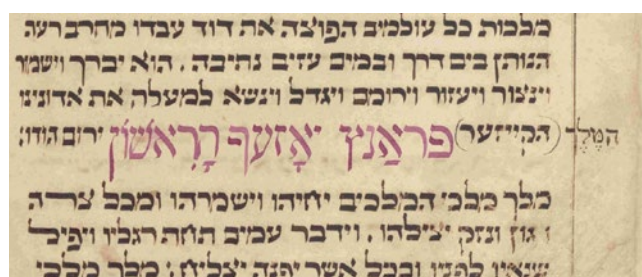
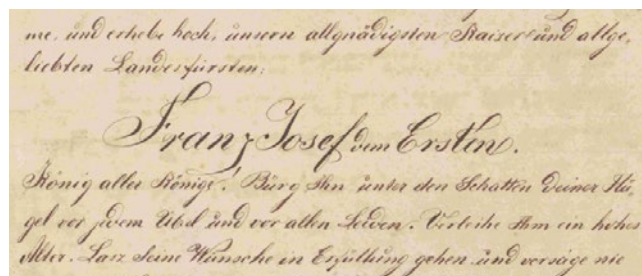
Szarvas neve az 1990-es évektől mégis a zsidó újjáéledés egyik fontos helyszínévé vált. Itt szervezik meg ugyanis a Szarvasi Tábor, amely Kelet-Közép-Európa és a világ egyik legjelentősebb zsidó nyári ifjúsági tábora, és évente több száz fiatalt vonz.

A szarvasi pinkász

A könyvtárunkban őrzött kéziratos könyvecskét jegyzőkönyvként feltehetően a Hevra Kadisa tagjai vezették; 1865 és 1925 között szerepelnek benne halotti bejegyzések. A halotti nyilvántartást az „Él Malé Rahamim” kezdetű, halottakért mondandó ima vezeti be. A füzetbe további liturgikus szövegeket is befűztek.

A pinkász nyelvhasználata jól példázza a korabeli zsidóság többnyelvűségét. A szarvasi zsidók a mindennapokban magyarul – vagy esetleg jiddisül – beszéltek, az elhunytaknak azonban csak a héber nevei kerültek be a jegyzékbe, és természetesen az imák is a szent nyelven olvashatók. Ez alól kivételt képez az uralkodóért mondott imádság, amelynek német nyelvű változata is szerepel a kötetben.

Ferenc József és a magyar zsidók

Az uralkodóért mondott ima a zsidó liturgia hagyományos része. A közösség ebben Isten áldását kéri az aktuális földi királyra, és azért fohászkodik, hogy uralkodása alatt békében élhessen.

A kéziratunkban feltűnően szép, kalligrafikus betűkkel van feltüntetve Ferenc József neve. Külön érdekesség, hogy az eredeti héber szövegben Ferenc József titulusaként a Kaiser, vagyis „császár” szó szerepel, a margón azonban látható egy későbbi javítás: ezt átírták a héber melekh, azaz „király” szóra. Feltehetően a kiegyezés után „frissítették” az uralkodó titulását.

Ferenc József megítélése a hazai zsidóság körében kifejezetten pozitív volt. Uralkodásának idejét gyakran emlegetik a „magyar zsidó aranykor”-ként, amelyet a jogegyenlőség és a zsidóság társadalmi felemelkedése jellemezett. Ferenc József döntésének köszönhetően jöhetett létre 1877-ben intézményünk elődje is: az 1848–49-es szabadságharc után beszedett hadisarcot iskolaalap formájában szolgáltatva vissza, és ebből a pénzalapból jöhetett létre az Országos Rabbiképző Intézet.

GEIGER LUCA

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem
Könyvtára

Fotó: Geiger Luca